

25-Fevral, 2025-yil

RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHALARINING PAYDO BO‘LISHI VA UNING EVOLYUTSIYASI

Li Dmitriy Eduardovich
TATU, mustaqil tadqiqotchi

Bir qancha olimlar ishlab chiqarish jarayonida raqamlashtirish bo‘yicha o‘z fikrlarini bildirdi. "Raqamli iqtisodiyot" atamasi birinchi marta 1994 yilda kanadalik iqtisodchi Don Tapskott tomonidan qo'llanilgan. Muallif o‘z asarida raqamlashtirishning iqtisodiyotga ta’siri haqida gapirgan. U tranzaksiya xarajatlarining kamayishi va mutlaqo yangi biznes modellarining paydo bo‘lishini raqamlashtirishning asosiy afzalliklaridan biri deb hisobladi.

V.A.Plotnikov o'z tadqiqotida raqamli texnologiyalarni yaratish, qayta ishlash, uzatish, saqlash va vizualizatsiya qilish uchun raqamli texnologiyalardan keng foydalanish bilan tavsiflangan yangi qurilmalar va dasturiy ta'minotning kombinatsiyasi bilan tavsiflangan axborotlashtirishni rivojlantirishning zamonaviy bosqichidir.

- ishlab chiqarishning moslashuvchanligi uni tez qayta qurish, ishlab chiqarish jarayoni xususiyatlarining dinamik o'zgarishi hisobiga ortadi, bu esa raqobatdosh ustunlikni yaratadi va potentsial foydaning oshishiga olib keladi;

- mahsulotni ishlab chiqishdan to utilizatsiya qilishgacha bo'lgan hayot tsiklining bosqichlarini axborot integratsiyasini ta'minlaydi, bu bizga nafaqat ishlab chiqarishni optimallashtirish, balki sifat, ekologik xavfsizlik, biznesning yangi imkoniyatlarini yaratish va boshqalarni samarali va har tomonlama hal qilish imkonini beradi.

2001 yilda Tomas Mesenburg raqamli iqtisodiyotning 5 ta komponentini aniqroq shakllantirdi va aniqladi, uning fikricha, ularni statistik baholash va o'lchash mumkin:

- korxonalarining elektron infratuzilmasi, shu jumladan dasturiy ta'minot va kompyuterlar;

- elektron tijorat;

- raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali an'anaviy tarmoqlar qiymatini oshirish;

- raqamli iqtisodiyotda an'anaviyga nisbatan mehnat xarajatlarining farqi;

- raqamli iqtisodiyot mahsulotlari va xizmatlarining qo‘shilgan qiymatining o‘zgarishi [3].

E. Brynolfsson va B. Kahin birinchi marta 1990-yillarning o'rtalarida muhokama qilinadigan mavzu sifatida iqtisodiyotni raqamlashtirishni ilgari surdilar va bu ta'riflarda virtual dunyoda korxonalar va iste'molchilar bilan uchrashish vositasi sifatida e'tirof etilgan birinchi ta'riflarni taqdim etdilar.

Raqamlashtirishning rivojlanishi bilan korxona biznes modellari doimiy ravishda o'zgarib bormoqda. Shuning uchun ko'pgina mualliflar raqamlashtirish ta'rifini boshqacha talqin qilishadi. Asanov R.K raqamli iqtisodiyot elektron mahsulotlar va elektron tijorat xizmatlarini ishlab chiqarishga asoslanganligini ta'kidlaydi. Asanov R Elektron tijorat deganda K. kapitalning elektron harakati, elektron mahsulotlar, shuningdek, elektron axborot almashish jarayoni tushuniladi .

25-Fevral, 2025-yil

Keng miqyosdagi raqamlashtirish korxonaning raqamli transformatsiyasiga olib keladi. O.V.Kitova va S.N.Briskin o'z tadqiqotlarida raqamli transformatsiya quyidagi mantiqqa muvofiq korxona tomonidan qo'llaniladigan strategiya, operatsiyalar va texnologiyalarga ta'sir qiladi.

1) Raqamli korxona strategiyasi mijozlarning eng yaxshi tajribasini aniqlashga, noyob biznes modeli va ekotizimini boshqarishga va o'zgarishlarni boshqarishga qaratilgan;

2) operatsion faoliyat doimiy takomillashtirish, jismoniy va raqamli aktivlarni birlashtirish va takroriy innovatsiyalarni rag'batlantiradigan madaniyatni yaratishni o'z ichiga oladi;

3) texnologiya moslashuvchanlikni va barcha zamonaviy texnologik potentsialdan foydalanishni, shu jumladan analitika, bilish, harakatchanlik va boshqalarni o'z ichiga oladi.

I.A.Arenkov raqamli transformatsiyaning korxonaning raqobatbardoshligiga ta'sirini o'rganadi. Muallifning ta'kidlashicha, "raqamli transformatsiya jarayonida korxona sifat o'zgarishi bosqichlaridan o'tadi, bu uning faoliyatining ishlab chiqarish, moliyaviy, moddiy va axborot sohalaridagi jarayonlarni takomillashtirishda namoyon bo'ladi, bu esa unga zamonaviy texnologiyalarga moslashish imkonini beradi".

usullari , yangi axborot tizimlari asosida raqamli modellashtirish tamoyillari, korporativ boshqaruv jarayonida avtomatlashtirilgan axborot tizimlaridan foydalanish samaradorligini baholash, ularni nazorat qilishni amalga oshirish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish shartlari kabi masalalar o'z aksini topgan .

E tomonidan olib borilgan tadqiqotda . Mo'minova mamlakatimiz sanoatini rivojlantirishda blokcheyn texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi , korxonalar hamkorligida elektron tijorat va elektron shartnomalarning ahamiyati yuzasidan ilmiy tadqiqot ishlari olib bordi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ochiqlik va xalqaro iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning rivojlanishi mamlakatimizda sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlash imkoniyatlarini yaratdi. Ma'lumki, bugungi kunda qo'shimcha qiymat yaratishda raqamli iqtisodiyot ham muhim o'rin tutadi. Iqtisodiyot tarmoqlarida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida raqamli axborot ta'siriga asoslangan kuzatilayotgan jarayonlar sanoat korxonalarini strategik rivojlantirishda asosiy hal qiluvchi kuchga ega bo'lmoqda.